

ENDERUN DERGİSİ
JOURNAL OF ENDERUN

e-ISSN: 2618-592X

YIL/YEAR: 2023 CİLT/VOL: 7 SAYI/ISSUE: 2

Çevrimiçi olarak / Available online at www.dergipark.org.tr/tr/pub/enderun

**N11 ÜLKELERİ ÖZELİNDE EKONOMİK BÜYÜMEYİ
ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN BELİRLENMESİ:
YAPISAL KIRILMALI PANEL VERİ ANALİZİ**

DETERMINING THE FACTORS AFFECTING ECONOMIC
GROWTH SPECIFICALLY IN N11 COUNTRIES: PANEL DATA
ANALYSIS WITH STRUCTURAL BREAKS

Makalenin
Gönderim Tarihi:
20/09/2023

Dr. Öğr. Üyesi Nevzat BALIKÇIOĞLU
Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü
e-mail: balikcioglu@cumhuriyet.edu.tr
Orcid: 0000-0002-8642-9013

Makalenin
Kabul Tarihi:
12/10/2023

Doi: 10.59274/enderun.1363667

ÖZET

Bireylerin hayatlarını en güzel şekilde idame ettirmeleri noktasında eğitim, sağlık, altyapı, ulaşım, beslenme, temiz bir çevre, sosyal bağlar gibi birçok unsura erişimleri elzemdir. Tüm bu hizmetlere ulaşmada bir ülkenin ekonomik olarak gelişmişlik düzeyi önemli bir noktada yer alır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler nezdinde kalkınmanın da itici gücü olan ekonomik büyümenin sürdürülebilirliğinin sağlanması, büyümenin arkasında yatan faktörlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi ve politikaların hayata geçirilmesi noktasında hayati önem taşımaktadır. Bu çalışmada gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan ve önümüzdeki yıllarda GSYİH seviyesi olarak dünyanın önde gelen ülkeleri arasında olması beklenen N11 ülkeleri için ekonomik, finansal, kurumsal ve toplumsal risklerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediği panel veri analizi ile araştırılmıştır. ICRG veri setinden faydalanılan ve 1997-2021 yıllarını kapsayan çalışmada, Driscoll-Kraay Dirençli Tahmincisi ile yapısal kırılmaların da dâhil edildiği model tahmin edilmiştir. Yapısal kırılmanın istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu analiz sonuçlarına göre, ekonomik, finansal ve kurumsal risklerdeki artışların ekonomik büyümedeki riskleri artırdığı; toplumsal risk puanındaki bir artışın ise ekonomik büyümedeki riski azalttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: N11, Ekonomik Büyüme, Yapısal Kırılma

ABSTRACT

It is essential for individuals to have access to many elements such as education, health, infrastructure, transportation, nutrition, a clean environment and social ties in order to live their lives in the best possible way. The economic development level of a country is an important factor in accessing all these services. Ensuring the sustainability of economic growth, which is the driving force of development, especially in developing countries, is of vital importance in correctly identifying the factors behind growth and implementing policies. In this study, how economic, financial, institutional and social risks affect economic growth for N11 countries, which are in the developing countries category and are expected to be among the leading countries in the world in terms of GDP level in the coming years, was investigated through panel data analysis. In the study, which used the ICRG data set and covered the years 1997-2021, the model that included structural breaks was estimated with the Driscoll-Kraay Robust Estimator. According to the analysis results, where the structural break was found to be statistically significant, increases in economic, financial and institutional risks increase the risks in economic growth; on the other hand it has been determined that an increase in the social risk score reduces the risk in economic growth.

Keywords: N11, Economic Growth, Structural Break

1. Giriş

Dünyada var olan tüm ekonomilerde birincil hedef tam istihdamın sağlanabilmesidir. Nitekim ekonomi eksik istihdamda ise, fiili milli gelirin potansiyel milli gelire göre daha alt seviyede kendine yer edinmesi durumundan dolayı ortaya bir refah kaybı çıkacaktır. Politika yapıcılar kısa dönemde eksik istihdamdan tam istihdam noktasına yaklaşmak için birçok politika geliştirirken uzun dönemde de ekonomilerinin üretim kapasitelerini artırmaya yönelik adımlar atarak potansiyel milli geliri de artırmaya çalışırlar. Bir ülkenin üretim kapasitesini artırmak üzere potansiyel milli gelirlerini yükseltmeye yönelik atılan adımlar bizi ekonomik büyüme konusuna götürür. Üretim olanakları eğrisinin sağa doğru kaymasıyla ortaya çıkan ekonomik büyüme, bir ülkede mal ve hizmet üretme gücünü ifade eden üretim kapasitesinin, üretimin ve milli gelirin artması anlamına gelir (Dinler, 2016, s. 616-617).

Ekonomik büyüme, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, tüm ülkeler için önemlidir. Özellikle gelişmiş ülkelerde, GSYİH'nin yıllar boyunca artışı birincil hedef iken gelişmekte olan ülkeler için daha çok kalkınma olgusuna yoğunlaşılır. Nitekim ekonomik kalkınma içinde büyümeyi de barındırmakla birlikte refah düzeyinin artırılması ile bağlantılı olarak istihdamdaki artış, gelir dağılımındaki adaletsizliğin minimuma indirilmesi ve kurumların geliştirilmesi gibi unsurları da kapsamaktadır (Özel, 2012, s. 63).

Herhangi bir ülke için ekonomik büyümenin istikrarlı bir şekilde sağlanabilmesi, yatırımların artırılması hususu ile doğrudan ilişkilidir. Gerek doğrudan yabancı

yatırımlar gerek yurtiçi yatırımlar olsun; ilgili ülkenin yatırımlar noktasında cazibeli olması; makroekonomik açıdan istikrarlı bir ekonomik ortamın yanında kurumsal noktada olgunlaşmış bir ortamı da beraberinde gerektirir. Gerek ekonomik gerek kurumsal istikrarın olduğu bir piyasa ekonomisinde iktisadi birimlerin edineceği güven duygusu, iktisadi aktivitelerin yanında yatırımları da artıracığından ekonomik büyüme sağlanmış olacaktır (Ison & Wall, 2007, s. 407-411).

2. Ekonomik Büyümenin Önemi

Ekonomik büyümenin, gerek ekonomiye gerek sosyal hayata ve gerekse politikaya birçok etkisinden bahsedilebilir. Tüketicilerin daha fazla ve çeşitlenen mal ve hizmetlere erişimini kolaylaştırarak tüketimi artırır ve tüketicilerin haz duygusunu perçinleyerek daha iyi bir yaşam standardına ulaşmasına olanak sağlar. Daha iyi bir hayat standardına ulaşan iktisadi ajanların beklenen süreleri de artar (Ranis & Steward, 2000, s. 203-205). Ekonomik büyüme ile birlikte artan üretim için firmaların işgücü talebi artar ve bu durum istihdamı artırarak işsizliği azaltır (Alper, 2018, s. 980-982).

Artan üretim ve istihdamla birlikte vergiler de artar. Bunun yanında artan istihdamla birlikte merkezi yönetimin işsizlik ödemeleri gibi transfer harcamaları da azalacağı için merkezi hükümetin borçlanma haddi de azalacaktır (Myles, 2000, s. 156). Artan vergi geliri ve azalan transfer harcamaları ile birlikte merkezi hükümet kaynaklarını sağlık ve eğitim gibi kamusal hizmetlere daha fazla ayırabilecek ve bu yönüyle de bireylerin yaşam standartları artmış olacaktır (Johansson, Heady, & Arnold, 2008). Bunun yanında kaynakların çevrenin korunmasına yönelik harcanması da hayat standartlarını, dolayısıyla kalkınmayı artıracaktır (Xepapadeas, 2003, s. 1-2).

İstikrarlı ekonomik büyüme, yatırımcıları yeni yatırımlar noktasında cesaretlendirir ve yapılan yeni yatırımlar ekonomide çarpan etkisi görevi görür (Huňady & Orviská, 2014, s. 119-120). Ekonomik büyüme, firmaların kârlılığını da artıracığı için firmalar AR-GE çalışmalarına daha fazla kaynak ayırır ve yeni üretim yöntemlerinin geliştirilmesi sonucunda verimlilik artışı ortaya çıkar (Blanco, Prieger, & Gu, 2013, s. 1-2).

Çeşitlenen üretim alanları ile birlikte bireylerin kendilerini mutlu hissedecekleri iş kollarında istihdam imkanlarının önu açılmış olur. Artan harcanabilir gelir ile birlikte psikolojik olarak da kendilerini iyi hisseden bireyler ve aileler, kendilerini değerli addederek (Yıldırım, 2020, s. 55), kendilerine güven duymaları yoluyla yaşadığı topluma aidiyet duygusu ve kendisine duyulan saygınlığın getirdiği özgüvenle toplumun diğer bireyleri ile sağlıklı ilişkiler kurup ruhsal olarak gelişim gösterirler (Ertürk, 1999, s. 299). İşsizliğin getirdiği psikolojik çöküntülerin birer sonucu olan aile içi geçimsizlik ve şiddet, boşanma, intihar, ruhsal-fiziksel çöküntüler gibi unsurlardan uzaklaşan bireyler (Yıldırım, Karaman, & Murat, 2013, s. 370), sosyal istikrarın gerçekleşmesine katkı sağlarlar. Nitekim toplumsal huzuru da sağlayan istihdam, her türlü toplumsal gerilim, çatışma, terör, hırsızlık

ve isyan gibi unsurların da önüne geçerek siyasi istikrarın da sağlanmasına katkı yapar (Yıldırım O. , 2020, s. 39-40).

Ekonomik büyüme, diğer taraftan yaratıcı yıkım (Basılğan, 2011) ve toplumsal dönüşümü (Williamson, 2016) de beraberinde getirir. Bu da kurumların yeniden şekillenmesini sağlar (North, 2010). Ekonomik büyüme, bahsi geçen pozitif getirileri ile mutlak yoksulluğu azaltır (Arpacıoğlu & Yıldırım, 2011) ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin azalmasına yardımcı olur (Arslan, 2013).

3. Ekonomik Büyüme Etkileyen Faktörler

Bir ülkede, belirli bir dönem içinde üretilen mal ve hizmetlerdeki nicel artışların yanı sıra enflasyona göre düzeltilmiş piyasa değerindeki artışları da ifade eden ekonomik büyüme, GSYİH içindeki yüzdelik değişimi yansıtmaktadır (Çoban, 2012, s. 438). En genel itibarıyla fiziksel sermaye, teknoloji, işgücü, doğal kaynak ve beşeri sermayenin teşvik ettiği ekonomik büyümeye (Bocutoğlu, Berber, & Çelik, 2006, s. 236-238), makroekonomik değişkenlerin yanında son zamanlarda kurumsal faktörlerin de etkilerinin olduğu literatürde sıklıkla değinilmektedir.

Özellikle dış ticaret hacmi ile doğrudan ilişkili olan cari denge unsurunun ekonomik büyüme üzerinde önemli bir etkisi vardır. Nitekim ihracat artışı ile birlikte ekonomideki faktörlerin verimliliğinde ortaya çıkan artış, ölçek ekonomilerinin yanı sıra pozitif dışsallıklarla elde edilen kazançların artışını sağlamaktadır. Ekonomideki döviz krizlerinin önüne geçen dış ticaret işlemleri, yeni teknolojilere ulaşım ve yeni teknolojilerin geliştirilmesine olanak sağlamaktadır. İstihdamın artışı ile beraber daha fazla ve çeşitlenen üretimin de önünü açan dış ticaret işlemleri, işbölümünün de genişlemesi ve üretimde verimliliğe imkanlar oluşturarak, kaynak dağılımının optimum düzeyde dağılmasına yardım etmekte ve ekonomide çarpan etkisi yaratmaktadır (Acaravcı & Kargı, 2015, s. 2). Diğer taraftan üretim için gerekli olan hammadde ve ara malları ithal eden, ihracatın ithalatı karşılayamadığı dış ticaret açığının ve dolayısıyla cari açığın olduğu ülkelerde, kaynakların doğru alanlara yönlendirilememesi ile birlikte üretimde noksanlık baş göstermesi ihtimal dâhilindedir (Özdamar, 2015, s. 633-634). Bunun yanında özellikle uzun dönemle, cari açıkla oluşan ödemeler dengesindeki açıklar; dış borçlar ve döviz kıtlığı ile birleşince ekonomide uygulanacak daraltıcı politikaların ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkileyeceği öngörülmektedir (Işık, Yılmaz, & Kılınç, 2017, s. 106-107).

Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sermaye birikiminin yetersiz olduğu aşikârdır. Bu durum, yatırımları finanse edecek sermaye eksikliğini ortaya çıkarmaktadır. Nitekim iç tasarruflar yatırımları finanse etmekte yetersiz kalmaktadır. Özellikle üretim sürecinde gerekli olan hammadde, ara mallar ve yatırım mallarını ithalat eden ülkeler, ihracatın ithalatı karşılayamadığı durumlarda döviz sıkıntılarını gidermek için dış borçlanmaya başvurmaktadır (Bilginioğlu & Aysu, 2008, s. 1-3). Bunun yanında bütçe açıklarının giderilmesi, savunma harcamalarının karşılanması, fiyat istikrarı ve ödemeler dengesindeki açıkların

giderilmesi gibi birçok sebepten dolayı devletler dış borçlanmaya başvurmaktadır. Böylelikle devletler, dış borçlanma ile birlikte gelir elde ederler ve iktisadi süreçleri bu borçlarla sürdürürler (Lin & Sosin, 2001, s. 637-640). Dış borçların ekonomik büyümeyi etkilemesi ise bu borcun ne şekilde kullanılacağı ve faiz oranları ile doğrudan alakalıdır. Alınan dış borçların faizi düşük düzeyde ve bu borçlar ekonomide etkin ve verimli bir şekilde kullanılırsa ekonomik büyümenin de pozitif yönde şekilleneceği beklenmektedir. Diğer taraftan faizler yüksek seviyelerde ise ve bu kaynaklar, etkin ve verimli alanlara yönlendirilemezse bu durumdan ekonomik büyümenin olumsuz yönde etkileneceği beklenmektedir (Zouhaier & Mrad, 2014, s. 441-442). Tüm bunların yanında, elde edilen bu sermayenin kısa dönemde ekonomik büyüme üzerinde olumlu etki yaratacağı düşünülürken, uzun dönemde bu borçların ödenmesi sermaye birikimini azaltacağından ekonomik büyümeye olumsuz etki yapacağı ifade edilmektedir (Bilginöglü & Aysu, 2008, s. 4-12).

Bütçe politikasının ekonomi üzerindeki etkileri, dönemin konjonktürüne göre farklılık gösterebilmektedir. Özellikle durgunluk dönemlerinde kamu harcamalarının artırılması ile oluşan bütçe açığının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilemesi beklenir. Bütçe açığı ile oluşturulacak gelirin harcamaya dönüşmesi talebi artırarak üretimin artırılması yönünde bir baskı yaratacaktır. Bu da yatırımcıları yeni yatırımlar yapmaya teşvik edecek, böylelikle istihdam ve üretim artmış olacaktır (Karayılmazlar & Berk, 2014, s. 29). Bunun yanında küçük düzeydeki bütçe açıklarının ekonomide yarattığı olumlu hava; harcamalardaki artışla birlikte enflasyondaki küçük hareketlilikler, yatırımları teşvik etmeye üzere ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkileyebilmektedir (Çavdar, 2011, s. 27-28). Diğer taraftan cari dönemde ortaya çıkan bütçe açıklarının ilerleyen yıllarda iktisadi ajanlardan daha yüksek düzeylerde vergilerle finanse edilmesi ile bireylerin harcanabilir gelirlerindeki azalma (Adak, 2010, s. 234), bütçe giderlerinin azaltılarak daraltıcı maliye politikaları yoluyla finanse edilmesi sonucu oluşacak ekonomideki durgunluk (Eğilmez, 2016), uzun dönemli yüksek faizle borçlanma yoluyla finansman sağlamanın ödemeler dengesinde yaratacağı problemlerle ekonomideki istikrarsızlığın (Todorova, 2019, s. 115) yanı sıra para basmak yoluyla oluşacak fiyat istikrarsızlığının ekonomik istikrarı ve yatırımcıların güvenlerini sarsması (Bruce & Turnovsky, 1999, s. 165-166) gibi sebeplerle uzun dönemde ekonomik büyümenin olumsuz etkileceği söylenebilir.

Belirli bir dönemde mal ve hizmetlerin fiyatlarındaki sürekli artış olarak tanımlanan enflasyonun ekonomiye olan etkileri uzun dönemde genel olarak olumsuz olmaktadır. Nitekim satın alma gücünü azaltan enflasyonla reel gelirden azalma meydana gelir. Bu durum, tüketicilerin daha az tüketeceği, yani talebin azalacağı sonucunu ortaya çıkarır. Bu da uzun dönemde yatırımların azalmasıyla birlikte istihdamın ve dolayısıyla üretimin azalmasına sebep olur ve ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkiler (Sidrauski, 1967, s. 797). Bunun yanında enflasyon sebebi ile reel faizin negatif olduğu durumda bankalar yeterli mevduat toplayamazlar ve dolayısıyla piyasaya daha az sermaye sağlarlar. Bu da yatırımlar aracılığı ile ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkiler (Andres & Hernando, s. 3-

4). Ayrıca enflasyon oranının istikrarsız olduğu bir piyasada yatırımlar negatif bir getiri olarak ortaya çıkabilir. Bu da yatırımcıların belirsizlik ortamında yatırım yapmasının önünde engel teşkil eder ve ekonomik büyüme olumsuz yönde etkilenir (Barro, 1995, s. 3-4). İşgücünün verimliliğini de olumsuz yönde etkileyen enflasyon, reel geliri azaltarak işgücünün çalışma hevesini azaltır. Bu da üretime yansarak ekonomik büyümeyi negatif yönde etkiler (Maestas, Mullen, & Powel, 2022, s. 4-5). Tüm bunlara karşılık, senyoraj gelirindeki artış ve makul düzeydeki bir enflasyonun, ekonomide yatırımcılar için bir dürtü görevi görüp yatırımları artırarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilenmesi sonucunu ortaya çıkarır (Yapraklı, 2007, s. 288).

İstikrarlı bir döviz kuru güçlü bir ekonominin göstergesi olarak kabul edilebileceğinden, yatırımcıların ilgili ekonomilere karşı güvenlerinin pekişmesiyle yatırımlarda ve dolayısıyla ekonomik büyümede artış görülebilmektedir. Bunun yanında döviz kurlarındaki artışın net ihracatı da artırarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği söylenebilir (Karahan, 2020, s. 21). Diğer taraftan gelişmekte olan ülkelerde hammadde ve ara mallar ithalata bağlı olduğundan, döviz kurlarındaki istikrarsız artışlar üretim maliyetlerini yükselterek maliyet enflasyonuna neden olmakta ve ekonomik büyüme olumsuz yönde etkilenmektedir (Rodrik, 2008, s. 365-367). Döviz kurundaki istikrarsızlar ülke risk primini de artıracığından, doğrudan yabancı yatırımlar yoluyla ekonomik büyümeyi etkileyebilmektedir. Ayrıca finans sistemini de olumsuz yönde etkileyen döviz kuru istikrarsızlığı, faiz oranlarını artırarak yatırımların azalmasına neden olmaktadır (Özata, 2020, s. 42-43).

En geniş anlamıyla bir toplumda belirli bir dönem içinde yaygın biçimde kabul edilen düşünce alışkanlıkları olarak tanımlanan kurumlar (Veblen, 1898), eksik bilginin ve dolayısıyla belirsizliklerin olduğu bir ekonomik ve toplumsal hayatta, toplumun bireylerinin seçeneklerini sınırlandırarak, bir bireyin başka bireylere karşı tutum ve davranışlarını şekillendirerek beklentileri oluşturan yapılar olarak karşımıza çıkar (North, 2010, s. 10-12). İyi ve doğru bir şekilde dizayn edilmiş kurumların, diğer şeyler sabitten (ceteris paribus) sözleşmeler vasıtasıyla ve kaynak dağılımını optimum olarak sağlamak yoluyla ekonomik performansa olumlu etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim belirsizlikleri minimuma indiren kurumlar, ekonomik ilişkilerde işlem maliyetini de azaltarak riskleri elimine eder ve geleceğe yönelik beklentileri şekillendirir (Tamer, 2012, s. 60; Çetin, 2016, s. 14). Kurumların belirsizlikleri azaltarak etkin bir piyasa oluşturması, yatırımcılar başta olmak üzere tüm iktisadi ajanlar üzerinde güven unsurunu şekillendirir. Bu durumun da iktisadi büyümeyi olumlu yönde etkileyeceği söylenebilir (Spreng & Page, 2001, s. 1188).

Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri arasındaki farklar, kurumların teşvik edici özelliği (North, 2010, s. 16) ve kapsayıcılığı (Acemoglu & Robinson, 2013) ile açıklanabilmektedir. Hukukun üstünlüğünün kabul edildiği bir ortamda, her türlü keyfi hareket yasal düzenlemelerle sınırlandırılacağından, iktisadi ajanların güven duygusunun artacağı (Özsağır, 2007) ve geleceğe yönelik belirsizliklerin ortadan kalkmasıyla ekonomik performansın olumlu yönde etkileneceği söylenebilir (Ata, 2009, s. 204-206). Hukukun üstünlüğünün benimsenmediği bir ortamın yanı sıra

bürokraside her yeni iktidarla birlikte düzenin ve düzenlemelerin de değiştiği (PRS Group, 2014), siyasi otoritenin zayıfladığı ve siyasi belirsizliklerin arttığı (Özdemir, 2021, s. 49), ekonomik özgürlüklerdeki zayıflamalar (Lau & Lam, 2000, s. 665) gibi unsurların da etkisiyle yolsuzluk olgusunun (Tanzi, 1991) da kaynak dağılımının etkinliğini bozarak ekonomik performans üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarması beklenir (Morris & Klesner, 2010, s. 1266). Bahsi geçen tüm bu kurumsal faktörlerin, demokrasi ile yönetilen ülkelerde daha kolay hayata geçirilebileceği noktasından hareketle, demokrasinin baskın olduğu ülkelerde kurumların da sağlam olduğu söylenebilir ve bu durum ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkiler (Acemoglu & Johnson, 2003).

Kamu harcamaları kapsamında değerlendirilen savunma harcamaları, GSYİH içinde büyük bir paya sahiptir. Ülkelere gerek içeriden gerek dışarıdan yapılacak herhangi kalkışma ve saldırılara karşı caydırıcılık, terörizmin önlenmesi, jeopolitik olarak bölgesel ve küresel güç kazanma, sınır güvenliği, etnik ve dini gerilimlerin önlenmesi için yapılan savunma harcamaları, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinden daha fazla olduğu söylenebilir (Giray, 2004, s. 181-183). Askeri Keynesci Yaklaşım gereği, yapılan askeri harcamaların yaratacağı talep, ekonomide kapasite kullanım oranını artırarak çıktı düzeyini büyültür ve sermayenin elde ettiği kazanç miktarınca yatırımlarda ve büyümede artış meydana gelir (Durgun & Timur, 2017, s. 129-130). Bir başka ifade ile savunma harcamaları toplam talebi artırarak ekonomide çarpan etkisi yaratır (Çevik & Bektaş, 2019, s. 231).

4. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, önümüzdeki yıllarda ekonomik büyüme noktasında dünyanın en önde gelen ülkelerinin arasında olması beklenen N11 ülkelerinde, finansal, kurumsal ve toplumsal faktörlerin ekonomik büyümeyi hangi yönde etkilediğinin tespit edilmesidir. Çalışmada kullanılan değişkenlerin genişliği ve analizde kullanılan yöntemin sürecinde yapısal kırımların da dikkate alınması, daha sapsız sonuçların elde edilmesi noktasında önem taşımaktadır.

5. Ampirik Literatür Taraması

Literatürde özelde N11 ülkeleri, genelde de gelişmekte olan ülke grupları örneğinde ekonomik büyümenin belirleyicileri noktasında farklı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar ve sonuçları Tablo- 1’de sunulmuştur.

Tablo 1: Ampirik Çalışmaların Kapsamı ve Sonuçları

Yazar	Dönem	Ülke-Bölge	Yöntem	Sonuç
Gür ve Akbulut (2012)	1986-2003	Gelişmekte olan 19 ülke	Panel veri analizi	Ekonomik büyüme üzerinde işsizlik, enflasyon, hükümet harcamaları, dışa açıklık ve

				politik istikrar değişkenlerinin Asya ülkeleri için pozitif, Latin Amerika ülkeleri için ise negatif etkileri elde edilmiştir.
Kubar (2016)	1995-2010	Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	Panel Eşbütünleşme Analizi	Düşük gelirli ülkelerde de Orta gelirli ülkelerde de ithalat, ihracat, sanayi sektörü katma değeri, enflasyon oranı, sağlık harcamaları ile telefon hattı değişkenleri ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir.
Simionescu (2016)	28 Avrupa Birliği Ülkesi	2008-2014	Panel Var Modeli	Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi elde edilmiştir.
Altınar ve Bozkurt (2018)	1980-2016	N11	Dumitrescu ve Hurlin (2012) nedensellik testi	Çalışma bulgularında, ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi elde edilmiştir.
Ouyang ve Li (2018)	30 Çin Bölgesi	1996Q1–2015Q4	GMM Panel VAR	Çalışma sonucunda, finansal büyümenin ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi elde edilmiştir.
Onakoya vd. (2019)	2005-2014	21 Afrika Ülkesi	Havuzlanmış EKK	Ticari serbestleşmenin yoksulluğu azalttığı yönünde bulgulara ulaşmıştır.
Balmumcu ve Bozkurt (2020)	1980-2016	22 gelişmekte olan ülke	Panel eş-bütünleşme testi	Çalışma sonucunda, ekonomik büyüme ve cari işlemler dengesi arasında eş bütünleşme ilişkisinin bulunduğu ve gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümenin, cari açığı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Uğur (2021)	1990-2018	N11	Panel eş bütünleşme analizi	N11 ülkeleri için doğrudan yabancı yatırımın ekonomik büyümeyi pozitif yönde artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Batu Ağırkaya (2022)	2000-2020	N11	Durbin-Hausman eş bütünleşme testi	Dışa açıklık, dış borç, enflasyonun ile yoksulluk değişkenlerinin yer aldığı çalışmada uzun dönemde değişkenlerin eşbütünleşik olmadığını görmüştür.

Sandalcılar vd. (2022)	2001-2020	N11	Çekim Modeli	İhracatta Türkiye'nin GSYH'sinin negatif etkili; ithalatta ise pozitif etkili olduğu ortaya koyulmuştur ayrıca ülkeler arasındaki coğrafi uzaklığın ise her durumda negatif etkili olduğu belirtilmiştir.
Sezgin ve Budak (2022)	2010-2020	Gelişmiş ve gelişmekte olan 14 ülke	Panel regresyon analizi	İnsani gelişmişliğin büyüme üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmada; gelişmiş ülkeler için insani gelişme indeksinin büyümeyi %38.7 oranında artırırken gelişmekte olan ülkelerde ise, insani gelişme endeksinin büyümeyi %17.4 oranında artırdığı bulgular arasında yer almaktadır.
Atılğan ve İspir (2022)	1980-2019	D-8	Westerlund ve Edgerton (2007) LM panel eşbütünlüşme testi	D-8 ülkelerinde finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu ifade edilmiştir.
Soyu Yıldırım vd. (2022)	2000:01-2020:06	Türkiye	Toda-Yamamoto ve Bootstrap Toda-Yamamoto nedensellik testi	Çalışmada Toda-Yamamoto nedensellik testine göre; finansal riskten büyümeye, ekonomik riskten finansal riske ve ekonomik riskten politik riske doğru nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Bootstrap Toda-Yamamoto nedensellik testine göre ise finansal riskten büyümeye doğru nedensellik ilişkisi görülmektedir.

6. Çalışmanın Kapsamı

Çalışmanın örneklemini N11 (Next Eleven) ülkeleri olarak seçilmiştir. Çalışmada N11 ülkelerinin seçilme nedeni olarak, dünyanın en büyük ekonomisi olmaya aday ülkeler olmalarıdır (Will, 2021). Öyle ki BRIC ülkelerine rakip olarak gösterilen bu ülkeler (energyeducation, 2021), G7 ülkelerinden birçoğunu da 2050 yılına kadar iktisadi manada geride bırakılabileceği öngörülmektedir (Sandalcılar, Cihan, & Çol, 2022). Goldman Sanchs (2007) Yatırım Bankası tarafından 2005 yılında makro-ekonomik ve siyasi istikrar, iktisadi özgürlükler noktasındaki açıklık ve yatırım profilindeki olgunlukla birlikte eğitimdeki kalite gibi kriterlerle dünyanın ilerleyen yıllarda en çok yatırım çekecek ülkeleri olarak belirlenen ve bu yönüyle ekonomik büyümede dünyada başı çekebilecek olan bu ülkelere ait bazı özellikler Tablo-2'de gösterilmektedir.

Tablo 2: N11 Ülkeleri ve Statüleri

Ülkeler	Gelir Seviyesi	Polity IV	Ekonomik Özgürlükler
Bangladeş	Düşük - Orta	Otokrasi	Özgür Değil
Mısır	Düşük - Orta	Kapalı Anokrasi	Baskılanmış
Endonezya	Düşük - Orta	Demokrasi	Özgür
İran	Düşük - Orta	Otokrasi	Baskılanmış
Meksika	Yüksek - Orta	Demokrasi	Özgür
Nigeria	Düşük - Orta	Demokrasi	Özgür Değil
Pakistan	Düşük - Orta	Kapalı Anokrasi	Baskılanmış
Filipinler	Düşük - Orta	Demokrasi	Özgür Değil
Türkiye	Yüksek - Orta	Kapalı Anokrasi	Özgür Değil
Vietnam	Düşük - Orta	Otokrasi	Özgür Değil
Güney Kore	Yüksek	Demokrasi	Özgür

Tablo 2'ye göre, ülkeler gelir seviyesine göre (World Bank, 2023) çoğunlukla düşük-orta gelir grubu kategorisinde yer alırken yönetim biçimi olarak (Systemicpeace, 2020) karma bir görüntü sergilemekle birlikte ekonomik özgürlüklerin (Heritage, 2023) daha çok kısıtlandığı ülkeler olarak ifade edilebilir.

Çalışmanın dönemi 1997 – 2021 yıllarını kapsamaktadır. Çalışmaya ait değişkenler, PRS Group'un ICRG veri setinden alınmıştır. Tablo 3'de değişkenler verilmiştir.

Tablo 3: Çalışmada Yararlanılan Veri Seti ve Değişkenler

	Değişken İsmi	Değişkenin Kısaltması	Açıklama
Bağımlı Değişken	Ekonomik Büyüme Riski	gdp	reel ekonomik büyüme
Bağımsız Değişkenler	Finansal Risk	fin	dış borç / % GDP
			döviz kuru istikrarı
			dış borç / % XGS
			cari açık / % XGS
			net uluslararası likidite
	Ekonomik Risk	ecn	kişi başı GDP
			enflasyon oranı
bütçe dengesi / % GDP			
cari açık / % GDP			

Kurumsal Risk	krm	hükümet istikrarı
		yolsuzluk
		askerin siyasete müdahalesi
		hukuk ve düzen
		demokratik hesap verebilirlik
		bürokratik kalite
Toplumsal Risk	tpl	iç çatışma
		dış çatışma
		etnik gerilim
		dini gerilim

Çalışmada bağımlı değişken olarak reel ekonomik büyüme risk puanı kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler olarak da finansal, ekonomik, kurumsal ve toplumsal risk puanlarından faydalanılmıştır. Bağımsız değişkenlere ait her bir alt risk puanları tabloda ifade edilmiştir. Üst risk puanı olarak alınan bağımsız değişkenler, alt risk puanlarının toplamından oluşmaktadır. ICRG metodolojisine göre (PRS Group, 2014), en yüksek risk puanı daha düşük riski ifade etmektedir. Bu yöntem ile oluşturulan risk puanları, analiz sonuçlarının yorumlanmasında işaret karmaşasını ortaya çıkartacağı düşünüldüğünden değişkenler “risk puanı yükseldikçe riskin de artacağı” şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

7. Çalışmanın Yöntemi ve Tahminci Seçim Süreci

Çalışmada, N11 ülkeleri kapsamında ICRG veri seti kullanılarak 1997-2021 yıllarını kapsayan dönemde çeşitli düzenlemelerle oluşturulan ekonomik, finansal, kurumsal ve toplumsal risk puanlarının ekonomik büyüme risk puanına etkisini incelenmek amaçlanmıştır. Bu noktada yapılacak ekonometrik analiz için kullanılacak tahmincinin belirlenme sürecinde, bir takım ön testler bu bölümde sunulmuştur.

Tablo 4: Özet İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Hata	Min. Değer	Max Değer
gdp	275	1.81	1.75	0	8.92
fin	275	11.81	5.28	1.8	43.5
ekn	275	14.25	4.01	4.3	26.2
krm	275	17.75	3.73	8	25.25
tpl	275	11.45	4.57	1.92	20

Özet istatistiklerin gösterildiği Tablo 4'e göre standart hatalar da göz önüne alındığında; ekonomik büyüme, finansal ve toplumsal risk puanları ortalaması, serinin minimum değerine yakın iken; kurumsal risk puanı serinin maksimum değerine daha yakın olduğu görülmektedir. Ekonomik risk puanının ise maksimum ve minimum değerlerin ortasına yakın bir değer aldığı gözlemlenmektedir. Bu noktadan hareketle, ülkelerin kurumsal risklerinin yüksek olduğu, çalışmaya konu olan diğer risk puanlarının ise daha düşük olduğu sonucu çıkarılabilir. Bunun yanında, maksimum ve minimum değerler arasında geometrik olarak büyük bir farklılığın olmaması ve değişkenlerin hepsinin aynı türden değerler alması (risk puanı) sebepleri ile değişkenlere herhangi bir logaritmik işlem uygulanmamıştır.

Tablo 5: Korelasyon Matrisi

	gdp	fin	ekn	krm	tpl
gdp	10.000				
fin	0.3937*	10.000			
ekn	0.3527*	0.5302*	10.000		
krm	0.0929*	0.0119	0.4158*	10.000	
tpl	0.1644*	0.1267*	0.2161*	0.5819*	10.000
*, %5 Anlamlılık Düzeyini Temsil Etmektedir.					

Korelasyon matrisi incelendiğinde, Tablo -5'e göre, bağımlı değişken olan reel ekonomik büyüme risk puanı ile bağımsız değişkenler finansal, ekonomik, kurumsal ve toplumsal risk puanlarının korelasyonunun istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmakla birlikte korelasyon katsayılarının analizde sapmalı sonuçlar ortaya koymayacak bir makul seviyede olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında finansal risk ile kurumsal risk arasında nicel olarak çok düşük ve istatistiksel olarak anlamsız bir korelasyon katsayısına ulaşılmıştır.

Çalışmanın kapsadığı dönem göz önüne alındığında, ilgili dönemde birçok finansal ve ekonomik çalkantıların olduğu bilindiğinden, kurulacak olan modelde yapısal kırılmaların olabileceği düşünülmüştür. Yapısal kırılmaların dikkate alınmadan modelin kurularak sonuçların tahmin edilmesi, sapmalı sonuçlara sebep olacaktır. Bu noktada, yapısal kırılmanın belirlenmesi için Wald Testi (Ditzen, Karavias, & Westerlund, 2021) uygulanmıştır. İçsel belirleme için Wald Testi sonucuna göre 2008 yılı yapısal kırılmanın olduğu dönem olarak belirlenerek kırılmanın sabitte mi eğimde mi olduğu sınanmıştır. Buna göre, sabitte kırılma anlamlı bulunmuş ve modele kukla değişken olarak sabitte kırılmayı ifade eden değişken (KS) eklenerek modelin fonksiyonel formu belirlenmiştir. Buna göre model;

$$gdp_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}fin_{it} + \beta_{2it}ecn_{it} + \beta_{3it}krm_{it} + \beta_{4it}tpl_{it} + \beta_{5it}KS_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

olarak ifade edilir.

Model tahmin yöntemi seçim sürecine yatay kesit bağımlılığı ve birim kök testi ile başlanmıştır. Sonuçlar Tablo -6’da sunulmuştur.

Tablo 6: Yatay Kesit Bağımlılığı ve Birim Kök Test Sonuçları

	Yatay Kesit Bağımlılığı	Birim Kök Testi	
	CD-Test	CIPS Testi (Trendsiz)	CIPS Testi (Trendli)
gdp	21.486 *	-3.990 *	-2.854 *
fin	20.525 *	-5.511 *	-5.699 *
ekn	16.004 *	-4.033 *	-2.600 *
krm	6.438 *	-2.583 *	-1.826 *
tpl	18.175 *	-2.088 *	-2.929 *
*, %5 Anlamlılık Düzeyini Temsil Etmektedir.			

Tablo 6’da gösterilen sonuçlara göre;

- Pesaran’ın yatay kesit bağımlılığını sınavan CD-Test (2004) sonuçlarına göre, tüm değişkenlerde yatay kesit bağımlılığı tesbit edilmiştir.
- Yatay kesit bağımlılığını dikkate alan Pesaran (2007) CIPS birim kök testi sonuçlarına göre tüm değişkenler hem trendli hem de trendsiz formda düzeyde durmaktadır.

Modelin tahmin yönteminin seçilmesi noktasında bazı testler uygulanmıştır. Bu testler Tablo 7’de sunulmaktadır.

Tablo 7: Model Seçim Süreci Testleri, Varsayımdan Sapma Testleri ve Sonuçları

SINAMALAR	TESTLER	c.r.
Birim ve Zaman Etkilerinin Varlığının Sınanması	Birim ve Zaman Etkileri - LR Testi	121.4*
	Yalnızca Birim Etki - LR Testi	67.34*
	Yalnızca Zaman Etki - LR Testi	60.52*
Birim ve Zaman Etkinin Bağımsız Değişkenlerle Korelasyonunun Sınanması	Hausman Testi	10.27*

VARSAYIMDAN SAPMALARIN SINANMASI	Değişen Varyansın Varlığının Sınanması	Modifiye Edilmiş Wald Testi	44.67*
	Birimler Arası Korelasyonun Varlığının Sınanması	Breusch-Pagan LM test	181.6*
	Otokorelasyonun Varlığının Sınanması	Modified Bhargava et.all. Durbin-Watson Testi	1.22
		Balgati-Wu LBI	1.37
	Çoklu Doğrusal Bağlantının Sınanması	VİF	1.68
	Spesifikasyon Hatasının Varlığının Sınanması	Debenedictis-Giles Reset S1 Testi	0.16
Debenedictis-Giles Reset S2 Testi		0.16	
Debenedictis-Giles Reset S3 Testi		0.11	
*, %5 Anlamlılık Düzeyini Temsil Etmektedir.			

Tablo 7’de de sunulduğu üzere, tahmin yönteminin seçim sürecinde faydalanılan test sonuçlarına göre;

- Birim ve zaman etkilerinin varlığı, birlikte ve ayrı ayrı olarak LR Testi ile sınanmış ve birim ve zaman etkilerinin birlikte varlığını sonucuna ulaşılmıştır.
- Tesbit edilen birim ve zaman etkilerinin bağımsız değişkenlerle korelasyonunun olup olmadığı, iki yönlü sabit etkiler modeli “gölge değişkenli EKK” yöntemi ile tahmin edilmiş olup, iki yönlü tesadüfi etkiler modeli “en çok olabilirlik” yöntemi ile tahmin edilerek, sabit etkiler modeline karşı tesadüfi etkiler modeli Hausman Testi ile sınanmış ve sonuç olarak sabit etkilerin tutarlı, tesadüfi etkilerin tutarsız olduğu alternatif hipotez kabul edilerek modelin tahmin süreci sabit etkiler üzerine ilerlemesinin uygun olacağı belirlenmiştir.

Modelin sabit etkiler üzerine ilerlemesinin belirlenmesinden sonra varsayımdan sapmalar test edilmiştir. Buna göre;

- Değişen varyans sınaması sabit etkilerde etkin sonuçlar veren Modifiye Edilmiş Wald Testi ile yapılmış ve heteroskedasitenin yokluğunu ifade eden boş hipotez reddedilmiştir.

- Birimler arası korelasyonun varlığı, Breucsc-Pagan LM testi ile sınanmış ve birimler arasında korelasyonun varlığı saptanmıştır.
- Otokorelasyonun belirlenmesi için sabit etkilerde etkin olan Balgati – Wu LBI testinin yanı sıra Bhargava tarafından modifiye edilmiş Durbin-Watson Testleri uygulanmış ve otokorelasyonun varlığına ulaşılmıştır.
- Kurulan modelde çoklu doğrusal bağlantı sorunu yoktur (Mean VIF<2).
- Kurulan modelde, Debenedictis-Giles Reset S1, S2 ve S3 testleri ile modelin doğru tanımlandığını ifade eden boş hipotez reddedilememektedir. Bu durum,spesifikasyon hatasının olmadığını ifade etmektedir.

Kurulan modelde, değişen varyans, birimlerarası korelasyon ve otokorelasyonun varlığı göz önüne alındığında, tahmin yöntemi olarak Dirençli tahminciler arasında Driscoll-Kraay yöntemi seçilmiştir (Tatoğlu, 2020, s. 350). Driscoll-Kraay Dirençli Tahminci sonuçları Tablo- 8’de sunulmuştur.

Tablo-8: Driscoll-Kraay Dirençli Tahmincisi Sonuçları

Değişkenler	Tahmin Katsayısı (Drisc/Kraay Std. Hata)
fin	0.12 (0.03)*
ecn	0.22 (0.04) *
krm	0.11 (0.04)*
tpl	-0.14 (0.06)*
KS	2.36 (0.95)*
cons	-3.41 (0.92)*
*; %5 Anlamlılık Düzeyini Temsil Etmektedir.	

Tablo 8’e göre;

- Finansal risk puanındaki 1 birimlik artış, reel ekonomik büyümedeki riski 0.12 puan artırmaktadır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır.
- Ekonomik risk puanındaki 1 birimlik artış, ekonomik büyüme risk puanını 0.22 puan artırmaktadır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır.
- Kurumsal risk puanındaki 1 birimlik artış, büyümedeki risk puanını 0.11 puan artırır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır.
- Toplumsal risk puanındaki 1 birimlik artış, ekonomik büyümedeki risk puanını 0.14 puan azaltır ve sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır.
- Sabitte meydana gelen yapısal kırılma istatistiksel olarak anlamlıdır.

8. Sonuçların Değerlendirilmesi

Analiz sonuçları, genel itibariyle beklenen sonuçları vermiştir. Genel itibariyle finansal ve ekonomik risklerin ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılabilir. Nitekim ekonomide ortaya çıkacak istikrarsızlıkların, hane

halkının harcamalarını ertelemesinin yanında yatırımcıların da yatırımlarını ötelemesine sebep olabilmektedir. Özellikle döviz kuru ve fiyat istikrarsızlıkları ile birlikte piyasada iktisadi ajanlarda oluşan güven kaybı ile birlikte geleceğe yönelik belirsizlikler, ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir hava yaratacaktır. Bunun yanında, uluslararası finansman sisteminde ödemelerin finansmanı olarak karşımıza çıkan uluslararası likiditede ortaya çıkan risklerin, ekonomideki belirsizlik ve güvensizlik ortamını perçinleyerek, ülke rezervlerinin daha fazla azalarak ekonomik büyümeyi negatif yönde etkilediği ifade edilebilir. Ayrıca, istikrarsızlıklarla beraber geleceğe yönelik olumlu beklentilerin baskılanması, cari denge ve bütçe dengesi gibi önemli makroekonomik değişkenleri de etkileyerek ekonomik büyümenin küçüleceği söylenebilir.

Diğer taraftan, kurumsal riskin de ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Kurumların beklenen görevi, piyasada ortaya çıkan belirsizlik durumlarını minimum düzeye indirerek iktisadi ajanlar ve piyasa üzerinde güven ortamı sağlayarak iktisadi faaliyetlerin devamlılığını sağlamasıdır. Nitekim kurumların etkin bir şekilde işlediği bir piyasada tüm iktisadi bireyler, neyi hangi şekilde yapıp yapamayacağını, faaliyetlerinin sınırlarını bilirler. Kaynakların verimli alanlara yönlendirilmesini etkin bir şekilde sağlayan kurumların olduğu bir ekonomide, tekelleşmenin de önüne geçilerek piyasanın etkin bir şekilde yürütülmesi gerçekleştirilebilir. Siyasi istikrar ile oluşan güven ortamının yanında hukukun üstünlüğünün sağlanması, mülkiyet haklarının garanti edilmesi ve yolsuzlukların da önüne geçilerek oluşturulan bir piyasa ortamında, demokrasi ile pekiştirilmiş kuralların ekonomik büyümeyi daha da genişleteceği aşikârdır.

Bir ülkenin dış tehditlere karşı güvenliğinin sağlanmasının yanında iç huzurunda sağlanarak gerek iktisadi gerek sosyal faaliyetlerin sağlıklı bir biçimde ilerlemesi için en gerekli kamusal hizmetlerin başında gelen güvenlik, savunma harcamalarını da beraberinde getirir. Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere, güvenlik tehditlerine karşı ortaya çıkan savunma harcamalarının, GSYİH üzerinde bir çarpan etkisi yaratarak ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği söylenebilir.

9. SONUÇ

Bir ülkede, gerek sosyal hayatın huzuru ve sürdürülebilirliği gerekse kalkınmanın temeli olarak gösterilen ekonomik büyümeyi etkileyen faktörlerin tespiti, iktisadi faaliyetlerin de sağlıklı bir şekilde devam etmesi için önem arz etmektedir. Bu mahiyette çalışmada ilerleyen yıllarda dünyanın en büyük ekonomileri arasında olabileceği tahmin edilen N11 ülkeleri örnekleme alınarak; ilgili ülke grubunda ekonomik büyümeyi etkileyen finansal, ekonomik, kurumsal ve toplumsal faktörler irdelenmiştir. 1997-2021 dönemini kapsayan çalışmada, model tahmin süreci sonucu Driscoll-Kraay Dirençli Tahmincisi, yapısal kırılmalarla birlikte modelin tahmini yapılmıştır. Yapısal kırılmanın anlamlı çıktığı çalışmada; ekonomik, finansal ve kurumsal risklerdeki artışların, ekonomideki belirsizlik ve güven ortamını olumsuz yönde etkileyerek geleceğe yönelik beklentileri aşağıya çekmek

yolu ile ekonomik büyümedeki riski artırdığı sonucuna ulaşılmakla birlikte, toplumsal risklerin savunma harcamalarının GSYİH'da oluşturduğu çarpan etkisi yoluyla ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., & Kargı, G. (2015). Türkiye'de İhracatın Çeşitlendirilmesi ve Ekonomik Büyüme. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Acemoglu, D., & Johnson, S. (2003). Unbundling Institutions. *Journal of Political Economy*, 113(5), 1369-1401.
- Acemoglu, D., & Robinson, J. A. (2013). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri* (37 b.). (F. R. Velioglu, Çev.) İstanbul: Doğan Kitap.
- Adak, M. (2010). Kamu Açıkları ve Ekonomik Büyüme: Türkiye Örneği. *Maliye Dergisi*(159), 233-243.
- Ağırkaya, M. B. (2022). N11 Ülkelerinde Finansal Derinleşme Yoksulluk ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Finansal Liberalleşme Hipotezi. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 155-170.
- Alper, A. E. (2018). The Relationship of Economic Growth With Consumption, Investment, Unemployment Rates, Saving Rates and Portfolio Investments In The Developing Countries. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), 980-987.
- Altınar, A., & Bozkurt, E. (2018). N11 Ülkelerinde Finansal Gelişme ve Ekonomik Büyüme: Panel Veri Analizi. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 2(2), 197-212.
- Andres, J., & Hernando, I. (tarih yok). Does Inflation Harm Economic Growth? Evidence for the OECD. Nber.
- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Arslan, G. E. (2013). Ekonomik Büyüme, Kalkınma ve Gelir Dağılımı. *Hitit ÜniSosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 45-52.
- Ata, A. Y. (2009). Kurumsal İktisat Çerçevesinde Yolsuzluğun Fırsat ve Motivasyonları: AB Ülkeleri üzerine Bir İnceleme. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Atılgan, D., & İspir, T. (2022). Yatay Kesit Bağımlılığı Altında Finansal Gelişme Ve Ekonomik Büyüme: D-8 Ülkeleri Örneği. *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 6(15), 14-22.

- Balmumcu, Ö., & Bozkurt, K. (2020). Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik Büyüme Ve Cari İşlemler Dengesi Üzerine Bir Panel Veri Analizi. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 292-307.
- Barro, R. J. (1995). *Inflation and Economic Growth*. NBER.
- Basilgan, M. (2011). Ekonomik Gelimenin Yaratıcı Yıkımı: Schumpeteryan Girişimci. *Amme İdaresi Dergisi*.
- Bilginoğlu, M. A., & Aysu, A. (2008). Dış Borçların Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(31), 1-23.
- Blanco, L., Prieger, J., & Gu, J. (2013). *The Impact of Research and Development on Economic Growth and Productivity in the US States and Productivity in the US States*. Pepperdine University.
- Bocutoğlu, E., Berber, M., & Çelik, K. (2006). *Makro İktisada Giriş*. Trabzon: Derya Kitapevi.
- Bruce , N., & Turnovsky, S. J. (1999). Budget Balance, Welfare, and the Growth Rate: "Dynamic Scoring" of the Long-Run Government Budget. *Journal of Money, Credit and Banking*, 31(2), 162-186.
- Çavdar, Ş. Ç. (2011). Türkiye’de Bütçe Açıklarının İktisadi Büyüme Ve İstikrar Üzerine Etkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(37), 26-41.
- Çetin, T. (2016). Kurumsal ve Organizasyonel İktisat Üzerine. *İktisat ve Toplum*(64), 10-19.
- Çevik, E. İ., & Bektaş, G. (2019). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 229-236.
- Çoban, O. (2012). *İktisada Giriş*. Konya: Atlas Akademi.
- Dinler, Z. (2016). *İktisada Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Ditzen, J., Karavias, Y., & Westerlund, J. (2021). Testing and Estimating Structural Breaks in Time Series and Panel Data in Stata. https://www.researchgate.net/publication/355698427_Testing_and_Estimating_Structural_Breaks_in_Time_Series_and_Panel_Data_in_Stata adresinden alındı
- Durgun, Ö., & Timur, M. C. (2017). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi SBE Dergisi*(54), 126-137.
- Eğilmez, M. (2016, 9 6). Bütçe Açıkları Borçlanarak mı Para Basarak mı Finanse Edilmeli? <https://www.mahfiegilmez.com/2016/06/butce-acklar-borclanarak-m-para-basarak.html#:~:text=B%C3%BCt%C3%A7e%20a%C3%A7%C4%B1C4%9F%C4%B1n%C4%B1n%20para%20bas%C4%B1larak%20kar%C5%>

9F%C4%B1lanmas%C4%B1%2C%20piyasada%20para%20arz%C4%B1n%C4%B1n%20artmas%C4%B1na%2 adresinden alındı

- energyeducation. (2021).
https://energyeducation.ca/encyclopedia/N11_countries#:~:text=N11%20countries%20or%20the%20Next,of%20the%20world's%20largest%20economies. adresinden alındı
- Ertürk, E. (1999). Makro İktisat. Bursa: Alfa Yayınları.
- Giray, F. (2004). Savunma Harcamaları ve Ekonomik Büyüme. Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi, 5(1), 181-199.
- Goldman Sachs. (2007). Beyond The Brics: A Look at the Next 11. <https://www.goldmansachs.com/intelligence/archive/BRICs-and-Beyond.html> adresinden alındı
- Gür, T., & Akbulut, H. (2012). Gelişmekte Olan Ülkelerde Politik İstikrarın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi. Sosyoekonomi, 17(7), 281-300.
- Heritage. (2023). Index of Economic Freedom. <https://www.heritage.org/index/ranking> adresinden alındı
- Huňady, J., & Orviská, M. (2014). The Impact Of Research And Development Expenditures On Innovation Performance And Economic Growth Of The Country— The Empirical Evidence. CBU International Conference On Innovation, Technology Transfer And Education, 119-125.
- Ison, S., & Wall, S. (2007). İktisada Giriş. (A. Çakmak, S. Oktar, M. Şişman, & S. Yavuz, Çev.) Eskişehir: Bilim Teknik Yayınevi.
- Işık, N., Yılmaz, S. S., & Kılınç, E. C. (2017). The Relationship between Current Account Balance and Types of Credits: An Application on Selected OECD Countries. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(2), 105-126.
- Johansson, Å., Heady, C., & Arnold, J. (2008). Tax and Economic Growth. Economic Department Working Paper No:620.
- Karahan, Ö. (2020). Influence of Exchange Rate on the Economic Growth in the Turkish Economy. Financial Assets and Investing, 11(1), 21-34.
- Karayılmazlar, E., & Berk, E. (2014). Bütçe Açığının, Cari Açık, Ekonomik Büyüme ve Enflasyon Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği. Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies, 4(1), 26-36.
- Kübar, Y. (2016). Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Kalkınma Göstergeleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Bir Panel Veri Analizi (1995-2010). Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(4), 65-99.

- Lau, K., & Lam, P. (2000). Economic Freedom Ranking of 161 Countries in Year 2000: a Minimum Disagreement Approach. *Journal of the Operational Research Society*, 53(6), 664-671.
- Lin, S., & Sosin, K. (2001). Foreign Debt and Economic Growth. *Economics of Transition and Institutional Change*, 9(3), 635-655.
- Maestas, N., Mullen, K. J., & Powel, D. (2022). The Effect of Population Aging on Economic Growth, The Labor Force and Productivity. NBER.
- Morris, S., & Klesner, J. (2010). Corruption and Trust: Theoretical Consideration and Evidence from Mexico. (B. Akın, Çev.) *Comperetive Political Studies*, 43(10), 1258-1285.
- Myles, G. (2000). Taxation and Economic Growth. *Fiscal Studies*, 20(1), 141-168.
- North, D. (2010). Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans (2 b.). (G. Ç. Güven, Çev.) Ankara: Sabancı Üniversitesi.
- Onakoya, A., Johnson, B., & Ogundajo, G. (2019). Poverty and Trade Liberalization: Empirical Evidence from 21 Africa Countries. *Economic Research-Ekonomiska*, 32(1), 635-656.
- Ouyang, Y., & Li, P. (2018). On the Nexus of Financial Development, Economic Growth, and Energy Consumption in China: New Perspective from a GMM Panel VAR Approach. *Energy Economics*. *Energy Economics*(71), 238-252.
- Özata, E. (2020). The Effect of Exchange Rate Volatility on Economic Growth in Turkey. *Journal of Business, Economics and Finance*, 9(1), 42-51.
- Özdamar, G. (2015). Factors Affecting Current Account Balance of Turkey: A Survey With the Cointegrating Regression Analysis. *Journal of Business, Economics & Finance*, 4(4), 2146 -7943.
- Özdemir, M. (2021). İktisadi Büyüme ve Kurumsal İktisat İlişkisi. Niğde: Ömer Halis Demir Üniversitesi SBE.
- Özel, H. A. (2012). Ekonomik Büyümenin Teorik Temelleri. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİBF*, 2(1), 63-72.
- Özsağır, A. (2007). Ekonomide Güven Faktörü. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(20), 46-62.
- PRS Group. (2014). ICRG Methodology. <https://www.prsgroup.com/wp-content/uploads/2014/08/icrgmethodology.pdf> adresinden alındı
- Ranis, G., & Steward, F. (2000). Economic Growth and Human Development. *World Development*, 28(2), 197-219.
- Rodrik, D. (2008). The Real Exchange Rate and Economic Growth. *Brookings Papers on Economic Activity*.

- Sandalcılar, A. R., Ayran, K., & Çol, Y. (2022). Türkiye'nin N11 Ülkeleriyle Olan Dış Ticaretinin Belirleyicileri: Çekim Modeli Yaklaşımı. *Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Politika Dergisi*, 6(1), 59-78.
- Sandalcılar, A. R., Cihan, K. A., & Çol, Y. (2022). Türkiye'nin N11 Ülkeleriyle Olan Dış Ticaretinin Belirleyicileri: Çekim Modeli Yaklaşımı. *Uluslararası Ekonomi İşletme ve Politika Dergisi*(59), 59-78.
- Sezgin, F., & Budak, Y. (2022). İnsani Gelişmişliğin Büyüme Etkisi: Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Karşılaştırması. *İstanbul İktisat Dergisi*, 72(1), 81-104.
- Sidrauski, M. (1967). Inflation and Economic Growth. *Journal of Political Economy*, 75(6), 796-810.
- Simionescu, M. (2016). The relation between economic growth and foreign direct investment during the economic crisis in the European Union. *Economic Growth eJournal*, 34(1), 187-213.
- Spreng, R., & Page, T. (2001). The Impact of Confidence in Expectations on Consumer Confidence. *Psychology and Marketing*, 18(11), 1187-1204.
- Systemicpeace. (2020). Polity Index. <https://www.systemicpeace.org/inscrdata.html> adresinden alındı
- Tamer, Ç. (2012). Yeni Kurumsal İktisat. *Sosyoloji Konferansları*(45), 43-57.
- Tanzi, V. (1991). Corruption around the World: Causes, Consequences, Scope and Cures. IMF.
- Tatoğlu, F. Y. (2020). Panel Veri Ekonometrisi (5. b.). İstanbul: Beta Yayınları.
- Todorova, T. P. (2019). Government Budget Balance And Economic Growth. *Economy & Business Journal*, 13(1), 114-127.
- Uğur, B. (2021). N11 Ülkelerinde Doğrudan Yabancı Yatırım Girişlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisi: Panel Eşbütünleşme Analizi. *International Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 4(3), 140-152.
- Veblen, T. (1898). Why is Economics not an Evolutionary Science? *The Quarterly Journal of Economics*, 12(4), 373-397.
- W. K. (2021, 09 09). investopedia. <https://www.investopedia.com/terms/n/next-eleven.asp> adresinden alındı
- Williamson, O. (2016). Yeni Kurumsal İktisat: Değerlendirme Yapmak ve Geleceğe Bakmak. *İktisat ve Toplum*(65), 7-24.
- World Bank. (2023). The World Bank Atlas method - detailed methodology. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/378832-the-world-bank-atlas-method-detailed-methodology> adresinden alındı

- Xepapadeas, A. (2003). Economic Growth and the Environment. Rethymno: Handbook of Environmental Economics.
- Yapraklı, S. (2007). Enflasyon Ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Eş-Bütünleşme Ve Nedensellik Analizi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(2), 287-301.
- Yıldırım, E. S., Demirtaş, C., & Özgür, M. I. (2022). Ekonomik, Finansal ve Politik Risk ile Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği. İktisat Politikası Araştırmaları Dergisi, 9(1), 165-186.
- Yıldırım, K., Karaman, D., & Murat, T. (2013). Makro Ekonomi. Ankara: Seçkin Kitapevi.
- Yıldırım, O. (2020). Genç İşsizlik - Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. Giresun: Giresun Üniversitesi SBE.
- Zouhaier , H., & M. F. (2014). Debt and Economic Growth. International Journal of Economics and Financial Issues, 4(2), 440-448.